

Kiezen voor een emancipatorische benadering van actief burgerschap in OKAN: een verkenning

Jongeren in OKAN coachen bij hun ontwikkeling van burgerschapscompetenties kan vanuit verschillende benaderingen met verschillende doeleinden ingevuld worden. Om binnen OKAN aan de slag te gaan met actief burgerschap, vinden we het wenselijk om - gebaseerd op het PPGO! en naar analogie met de Leerlijn Actief Burgerschap in het secundair onderwijs - te kiezen voor een **emancipatorische benadering of empowermentbenadering**. Hierbij is de ontwikkeling van burgerschapscompetenties geen doel op zich maar wel een middel voor leerlingen om volwaardig te kunnen participeren in en mee vorm te geven aan een inclusieve samenleving. Het groeien in burgerschapscompetenties moet bijdragen aan de **empowerment** van leerlingen. We verwijzen hieronder naar de maatschappelijk kwetsbare positie waarin veel jongeren in OKAN zich bevinden, lichten het begrip empowerment toe en leggen de link met actief burgerschap op school.

Diversiteit binnen OKAN is groot en veelzijdig. Zowel wat betreft vroegere schoolse ervaringen, toekomstperspectief, redenen tot migratie en mogelijke traumatische gebeurtenissen voor, tijdens en na de aankomst in België zijn de verschillen even talrijk als het aantal jongeren binnen OKAN. We kunnen deze doelgroep - net zoals alle klasgroepen - dan ook niet homogeniseren. De meerderheid van deze jongeren heeft echter wel gemeen dat ze na aankomst in België alleen of samen met hun gezin in een **maatschappelijk kwetsbare positie** leven. Jongeren met een vluchtverleden worden in België immers na een lange periode van machteloosheid over de eigen levenssituatie vaak opnieuw geconfronteerd met de afhankelijkheid van officiële instanties voor hun verblijfsvergunning en voor de voorziening in het eigen levensonderhoud.

Onder maatschappelijke kwetsbaarheid verstaan we zoals Vettenburg (1989) het formuleert: *het risico om in contact met maatschappelijke instellingen vooral, en telkens opnieuw, de negatieve aspecten (controle, sancties) te ondergaan en minder te genieten van het positieve aanbod.*

De theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid is een verklaringsmodel voor situaties van achterstelling en uitsluiting. Deze theorie stelt dat er een verklaring kan gevonden worden voor uitsluiting en achterstelling van groepen in de samenleving door factoren op drie niveaus: **het micro-, meso- en macroniveau**. Het microniveau gaat over het individueel niveau zoals o.a. zelfbeeld en zelfvertrouwen en de competenties die iemand ontwikkelt. Het mesoniveau verwijst naar instituties en organisaties zoals o.a. scholen. Het macroniveau heeft betrekking op de organisatie van de samenleving op sociaal, economisch en cultureel vlak zoals o.a. wetgeving over de asielprocedure, de sociale zekerheid en de organisatie van het Vlaamse onderwijs. Mensen in een kwetsbare positie in de samenleving waaronder ook heel wat jongeren in OKAN en de gezinnen waartoe ze behoren, kunnen uitsluitingsmechanismen ervaren op deze drie niveaus. Het macroniveau wordt in de theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid veelal als grondoorzaak van uitsluiting en achterstelling gezien. In het kader van actief burgerschap en het streven naar een inclusieve samenleving is het belangrijk om deze gelaagdheid in uitsluitingsmechanismen en kwetsbaarheid in het achterhoofd te houden.

Rekening houdend met de maatschappelijk kwetsbare positie waarin veel OKAN-jongeren zich bevinden, kaderen we actief burgerschap in de theorieën rond **empowerment**.

Van Regenmortel (2002) omschrijft empowerment als *“een proces van individuele en collectieve versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen meesterschap verwerven over hun eigen situatie en omgeving. Empowerment gaat over ‘inter-afhankelijkheid’ en ‘samenredzaamheid’, niet over maximale onafhankelijkheid van het individu of groepen.”*

Empowerment moet, net zoals maatschappelijke kwetsbaarheid, begrepen worden binnen de systeembenadering van micro-, meso- en macroniveau. Dit wil zeggen dat op het individueel niveau kan gewerkt worden aan empowerment door o.a. in te zetten op het ontwikkelen van (burgerschaps)competenties. Dit kan echter niet los gezien worden van de nood aan institutionele en structurele aanpassingen op meso- en macroniveau om empowerment van individuen en groepen mogelijk te maken en te komen tot een inclusieve samenleving.

Het begrip empowerment komt veelal voor in de context van armoedebestrijding. Toch kan het concept empowerment ook in andere contexten gebruikt worden. Het is immers een open concept. Empowerment is een continu, dynamisch en contextgebonden proces. De invulling van empowerment voor een OKAN-leerling uit Eritrea die als niet-begeleide minderjarige in België verblijft, verschilt bijvoorbeeld van de invulling van empowerment voor een 65-jarige alleenstaande man die reeds lange tijd werkloos is. We kunnen vertrekken vanuit een empowermentbenadering om zowel de OKAN-leerling als de werkloze man te versterken om als volwaardige burger deel te nemen aan de samenleving. Deze benadering wil de negatieve aspecten van een situatie verbeteren door positieve zaken te zoeken. Ze focust op het welzijn, de krachten binnen het individu en zijn/haar omgeving en omgevingsinvloeden. Niet op problemen en risicofactoren. Het is een positieve en proactieve benadering en vraagt om een aanpak van onderuit.

Werken aan **actief burgerschap op school vanuit een empowermentbenadering** kan jongeren in kwetsbare posities versterken op **microniveau**, namelijk het niveau van het individu. Jongeren coachen in burgerschapscompetenties versterkt hen om volwaardig te participeren aan de samenleving. Onder het luik 'Competentiegericht werken aan actief burgerschap' gaan we dieper in op de vraag hoe competentieontwikkeling kan bijdragen aan empowerment bij jongeren.

Ook op niveau van de school (**mesoniveau**) kan gewerkt worden aan ruimte die empowerment van leerlingen faciliteert. Het GO! wil actief burgerschap op schoolniveau stimuleren door in te zetten op een burgerschapscultuur waarin participatie en inspraak van alle leerlingen op schoolniveau het leven op school mee vormgeeft. In het luik 'Naar een brede burgerschapscultuur op school' vind je suggesties om werk te maken van een burgerschapscultuur op school.

Aansluitende bedenkingen:

- De verkenning met betrekking tot actief burgerschap, kwetsbare maatschappelijke positie, empowerment en burgerschapsdidactiek is binnen het GO! nog in volle ontwikkeling. Het concreet uitwerken en uittesten van een burgerschapsdidactiek om in OKAN aan de slag te gaan, is een volgende stap.
- Uiteraard zijn er ook buiten OKAN heel wat jongeren in het onderwijs die zich in een maatschappelijk kwetsbare positie bevinden. Een emancipatorische benadering m.b.t. actief burgerschap kan dan ook richtinggevend zijn voor alle onderwijsvormen en -niveaus.

Geraadpleegde literatuur

De Pauw, L. (2005). *Werkingen maatschappelijk kwetsbare jongeren = werken rond emancipatie?! Een exploratief onderzoek naar het Youth Engagement Continuum*. Onuitgegeven thesis. Vrije Universiteit Brussel, Brussel.

Fedasil. (2018). *Kwetsbare personen met specifieke opvangnoden. Definitie, identificatie, zorg*. Te raadplegen op https://www.fedasil.be/sites/default/files/fedasil_studie_kwetsbare_personen.pdf

JES vzw. (n.d). *Visietekst competenties*. Te raadplegen op <http://www.jesexpertise.be/bibb/bijlagen/2010-10-28-Visietekst%20competenties%20JES%20vzw.pdf>

Samenlevingsopbouw Vlaanderen. (2014). *Aan de slag met het praktijkkader. Versterken van mensen in maatschappelijk kwetsbare posities*. Te raadplegen op https://www.samenlevingsopbouw.be/images/sov/pdf/publicaties/SLOvl161_praktijkkaderAKO-web.pdf

Steenessens, K., Demeyer, B. & Van Regenmortel, T. (2009). *Conceptnota empowerment en activering in armoedesituaties*. Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid. Te raadplegen op https://www.werk.be/sites/default/files/conceptnota_empowerment_activering_in_armoede.pdf

Steenessens, K. & Gijssels, C. (2014), *Empowerment als kader voor sociale innovatie in het coöperatief ondernemen*. Conceptnota. (WSE Report 2014 nr. 6). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

Van Dooren, G., (Ed.). (2014). *Missing link. Een integrale begeleiding voor moeilijk bereikbare jongeren*. Leuven: Acco.

Van Regenmortel, T. (2002). *Empowerment en maatzorg: een krachtgerichte psychologische kijk op armoede*. Leuven: ACCO